

KIRKIR
KIRKIR
JANJAN
DUSDUS
FESFES
THI THI
VALLVALL

Tallinna kirjandusfestival
22.–26.05.2019

HEADREAD

KOLM TÄHTSAT KÜSIMUST: MIKS LUGEDA? MIDA LUGEDA? KUDA LUGEDA?

KAUPOMEIEL

Kord läinud ühe väikese lapse vanemad õhtul teatrisse ja et võsukesel igav ei hakkaks, panid nad grammofonil mängima muinasjuttudega vinüülplaadi, et salvestatud hääl lapsukesele unejuttu loeks. Kui isa ja ema kolme ja poole tunni pärast teatrist tagasi koju jõudsid, kajas üle korteri lapsukese hüsteeriline kisa: „Ma tahan! Ma tahan! Ma tahan!“ Jooksnud lastetuppa, kuulsid nad grammofonist kostvat häält: „Tahate, lapsed, ma räägin teile ühe muinasjutu... kröks... Tahate lapsed, ma räägin teile ühe muinasjutu... kröks...“

See armas, kuid läbinisti jube juhtum on üks näide selle kohta, mida hirmsat kõik võib juhtuda, kui hakata heas usus ja üdini heasoovlikult mõnd inimest kirjanduse juurde juhtima. Alati ei pruugi muidugi grammofoninõel alt vedada, sageli veab alt hoopis see, et lugeja või kuulaja aju teeb: „kröks“ ning ta ei saa mõhkugi aru sellest, mida talle soovitati ning tal ei jää jällegi muud üle, kui hüsteeriliselt korrata: „Ma tahan! Ma tahan! Ma tahan midagi lugeda, midagi, millest aru saan, midagi, mis kõnetab just mind just sellel konkreetsel ajahetkel, midagi, mis paneb mind naerma, paneb mind nutma, mis muudab mu elu,“ nagu ütles Bernard Ludwig Black seriaalis „Black Books“!

MIKS LUGEDA?

Miks lugeda? See on, nagu öeldakse, miljoni dollari küsimus. Lugemine pidi targaks tegema. Aga kui loed lolli raamatut, ja neid on oi-oi kui palju, mis siis saab? Muutud ise ka lollikaks? Arvata võib, sest vastasel juhul poleks ju maailmas tasakaalu, aga tasakaal peab olema. Ja kui loed keskpärase raamatut, siis muutud keskpäraseks? Veel keskpärasemaks? Kohe eriti keskpäraseks, sest kõige rohkem on maailmas just keskpäraseid raamatuid?

Paneks mõne fundamentaalse küsimuse eelnevatele veel lisaks, sest õigupoolest on kogu kirjandusilm olemuslikult üks suur küsimus ja samal ajal ka vastus. Vahel õige küsimus, aga vahel vastus täiesti valele küsimusele, mille teadmine on teadupärast täiesti kasutu.

Fundamentaalseid küsimusi veel siis. Aga palun: miks üldse selle kirjanduse ja värgiga jahmerdada? Selleks, et aega surnuks lüüa? Jah, tore, siis lähme ajaga tülili ja kell on alati kuus ja peame katkematult teed jooma. See on hullumeelsus. Pealegi pole The Hatter (või lausa Mad Hatter) meil siin ja praegu enam sugugi see, mis 154 aastat tagasi.

Ühesõnaga, raamatud ei pruugi inimesi targemaks teha, aega on niigi vähe, raamatuid osta ka ei kannata, sest need on nii jube kallid ja kui ostadki, kuhu sa need siis paned? Kodu pole enam kassil ka sabaga vehkimiseks ruumi, kõik kohad on raamatuid täis.

Sisekujunduslikult sobivad riulisse ehk hoopis mullaažid, nägin selliseid ühes disainipoes – raamatuselgades koosnevad servade-

ga blokid, seest tühjad. Paned riulisse ja need paistavad välja nagu raamatud, aga tegelikult moodustavad hoopis väikese salapanipaiga, milles saab hoida midagi väärtuslikku... näiteks häid raamatuid.

Tegelikult, vaata kust tahad, ei ole ühtegi loogilist põhjendust, miks peaks raamatuid lugema. Edukas inimene loeb raha. Ettenägelik inimene loeb päevi, mis tal veel elada jäänud. Ahaa, nüüd hakkame kuhugi jõudma. Vaat inime on sageli edukas või ettenägelik just siis, kui ta on enne raha või päevade lugemist mõne raamatu läbi lugenud.

See ei vasta muidugi sajabrotsendilisel toele, miski ei vasta, aga natuke vastab ja see on piisav. Kirjandus on maailmas see „natuke“, mis muudab inimesi natuke ja need inimesed muudavad maailma natuke. Vahel öeldakse, kui midagi ei saavutata, et natukene jäi puudu. Kui jäi puudu, siis jäi tühik ja tühikusse sobib alati üks raamat. Kui väike tühik, siis paks raamat, kui suur tühik, siis kõhn raamat. Paradoksaalne, aga töötab.

Aga ikkagi on eelnev natuke kunstlik jutt, tüüpiline ülespuhutud väljenditega loba, millel pole reaalsusega mitte mingit pistmist ja... oih... läbi võltsi enesekriitika suutsin ühe lausega kogemata üheksakümmend protsenti raamatutest ära kirjeldada. Patsutan endale õlale ja võtan vastu õnnitlusi.

Küsimus „miks lugeda?“ on aga ikka veel vastusetu. Nüüd tuleb siis kontekst appi. Kontekst on muidugi kirjandusfestival HeadRead.

Kirjandusfestival on hea selles mõttes, et sinna tuleb kokku paras posu kirjanikke, nii kodumaiseid kui välismaiseid ja mõned neist on päris kuulsad. Näiteks Paavo Matsin on väga kuulus.

Tulevad siis kirjanikud kokku, ronivad lavale ja räägivad oma jutu ära, aga teie, head lugejad, istuge saalis (muidugi mitte teie, härra Paavo Matsin, te olete kuulus kirjanik ja istute muidugi loožis, kus teile serveeritakse jahutatud šampanjat ja värsket kaaviari nagu kõigile kuulsatele kirjanikele (välja arvatud Jan Kaus, kes ei ole kaotanud sidet lihtsate inimestega)). Ühesõnaga, teie, head lugejad, istuge saalis, kuulake kirjanike juttu ära ja siis paluge enda kätte mikrofon ning esitage lugepeetud esinejale seesama lihtne, kuid fundamentaalne küsimus: „Miks lugeda?“ või isegi spetsiifilisemalt: „Miks teie raamatuid lugeda?“ Kuulame siis, mida neil enda õigusteks öelda on.

MIDA LUGEDA?

Oletame etteruttavalt, et HeadRead külalised annavad põhjalikud ja argumenteeritud vastused lihtsale, kuid fundamentaalsele küsimusele, millest eelmises peatükis juttu oli, ja me teame täie kindlusega, miks lugeda ja oleme kohe hakkamas.

Hakkamas oleme küll, aga seisame ootamatult või oodatult vastamisi järgmise lihtsa, kuid fundamentaalse küsimusega: „Mida lugeda?“

See on paras peavalu, umbes nagu päris peavalu, kui ei suuda otsustada, mida lugeda, kuigi hirmsasti tahaks midagi lugeda. Lapsepõlves oli lihtne, sest sellist küsimust ei tekkinud. Isegi kui hakkas tekkima, võtsin riulist Ondřej Sekora raamatu „Sipelgad ei alistu“ ja hakkasin seda lugema. Kui „Sipelgad ei alistu“ läbi sai ja ma ei osanud jälle midagi lugeda, siis võtsin riulist raamatu „Sipelgad ei alistu“ ja hakkasin seda lugema. Nõnda lapsepõlv mõddus, kuni sirgusin suureks ja hakkasin Hermann Hesse't lugema. Üleminek oli sujuv.

Sekora ja Hesse on nüüdseks omandatud, aga valik, mida nende asemel lugeda, on hirmutavalt suur ja lõppeks oledki koduse raamatubiirli juures, raamatupoes või raamatukogus nagu õgard külmkapi või edev daam riidekapi ees, vaatad pealtnäha lõputut valikut, vastavalt kas sööke, riideid või raamatuid, ning ohkad otsustamatusest kurnatuna: no ei ole ju midagi süüa/selga panna/lugeda.

Kunagi olin sellega kohe väga-väga hädas. Täpselt samal ajal, kui mul ei olnud midagi süüa (hea küll, peale külma pitsa, kapsa, porgandi ja vorsti ning leiva... ja spagettide) ega midagi selga panna (hea küll, peale kahe ülikonna, dresside, kolme paari teksade ning kümne pusa... ja villase pontšo), ei olnud mul midagi lugeda. Hoidsin siis käepärast paberit ja pliitsit, sest nutitelefone ja interneti polnud siis veel Amazonase džunglist avastatud, ning palusin kõigil tuttavatel vastutulijatel kirjutada mulle umbes kümnest ühikust koosneva soovitava kirjanduse nimekirja. Töötas kusjuures äärmiselt hästi.

Nüüd on nutitelefonid, internet ja sõpru ning tuttavaid pole enam vaja. Inteneti on selle eest tuhandeid nimekirju laadis „Sada raamatut, mida peab elu jooksul lugema“, aga enamik neist nimekirjadest on paras pahn, milles on nimetatud küll Lev Tolstoid, aga mitte Leelo Tungalt, mis demonstreerib ilmekalt, et neid ei saa tõsiselt võtta.

Ja abi on meil sellele küsimusele vastamisel taas hoopis kontekstist. Festivalil HeadRead näeb kirjanikke ja nende raamatuid ja nad enamasti soovivad oma raamatuid lugeda. Kusjuures sageli pole kirjanik ise üldse meeldiv inimene, lausa tropp võib olla, aga tema looming võib olla seejuures võrreldamatult võrratu. Näiteks Mait Vaik, Maarja Kangro ja Andrus Kivirähk on taolised, ainult selle väikse vahega, et nad on tegelikult väga meeldivad inimesed, mitte mingid tropid.

KUDA LUGEDA?

Teate, lugege, kuidas tahate, lugege, mida tahate, lugege millal tahate, peaaasi, et loete, sest inimesed, kes loevad, on ilusad, maailma kõige ilusamad, ja see on nii alati olnud, on praegu ja on tulevikuski. Käige festivalil ära ja siis: marss lugema! Ja kes ei mõista lugeda, selle õpetame lugema! Kohtumiseni kirjandusfestivalil HeadRead!

VÄLISKIRJANDUSE KAVA SADA VARJUNDIT

HEADREAD TOOB TALLINNASSE MITMEID TUNTUD KIRJANIKKE ÜLE MAAILMA. MARI REBANE LUGES LÄBI NENDE RAAMATUD JA SOOVITAB, MIDA KUULAMA MINNA.

MARI REBANE

HeadRead on selle poolest eriline, et peasesinejad festivalil ei ole. On kodumaised kirjanikud ja välismaised kirjanikud, on lugejale rohkem ja vähem tuttavad kirjanikud. On kirjanikud maailma eri paigust, kelle loominguga saab mahutada väga erinevatesse žanridesse. Briti kirjaniku, hinnatud esseisti ja prosaisti Julian Barnes'i 13 teosest on eesti keeles ilmunud kolm. Nende seas ka Booker'i preemiaga pärjatud „Kui on lõpp“, mis käsitleb mineviku usaldusväarsust, sõpruse vastupidavust ning muutuvuse möödapääsmatust. Samas on Barnes kirjutanud ka lähiajaloo, täpsemalt helilooja Dmitri Šostakoviitši elust stalinistliku režüümi ähvardava pilgu all. Mitmekülgne kirjanik on flirtinud ka krimikirjandusega, nii leiab tema teoste seas varjunime Dan Cavanagh all avaldatud krimiroomaanid.

AJALUGU EI SAA KUNAGI OTSA, NAGU EI SAA HEADREADIL OTSA VESTLUSED AJALOOLASTEST KIRJANIKEGA. TÕELINE INGLISE HÄRRASMEES, PROSAIST JA AJALOOLANE A. N. WILSON KÜLASTAS FESTIVALI MÕNE AASTA EEST, PUBLIKUL AVANEB TÄNÄVU TAAS VÕIMALUS WILSONIGA KOHTUDA.

nud David Lagercrantz. Lagercrantzi täht süttis kirjandusmaailmas aga hoopis ilmakuulsast jalgpallurist Zlatani Ibrahimovičist kirjutatud biograafiaga, millest sai 2011. aastal ilmunud Rootsi kõigi aegade kõige kiiremini müünud teos ning mida on tänaseks tõlgitud 30 keelde. Eelnevaist veidi teistsuguste sügemetega krimka autor Mattias Berg on aga taustalt aastakümnete pikkuse kogemusega kultuuriajakirjanik. Bergi sel kevadel eesti keelde tõlgitud teos „Kandja“ pakub ühe versiooni sellest, mis saab siis, kui USA presidendi tuumakohvrit kandevees otsustab ära kaduda? Tegemist on fiktsiooniga, kuigi mõnikord tundub maailmas toimuvat jälgides, et miski pole enam võimatu. Julgeolekuteemaga jätkab ja siseneb pika sammuga spioonimaailmasse briti kirjanik Mick Herron, kelle sari „Slough House“ käsitleb veidi düsfunktsionaalseid, et mitte öelda riknenud MI5 agente. Herroni teine sari käsitleb Oxfordi eradetektiivi Zoë Bohemi uurimisi. Sarnaselt põhjamaalastega võib Herroni teoseid iseloomustada kui tume-datooniliisi põnevikke.

KES MINEVIKKU EI MÄLETA, SEE... Ajalugu ei saa kunagi otsa, nagu ei saa HeadReadil otsa vestlused ajaloolastest kirjanikega. Tõeline inglise härrasmees, prosaist ja ajaloolane A. N. Wilson külastas festivali mõne aasta eest, tutvustades toona värskelt esittekeelsena ilmunud mahukat käsitled kuninganna Victoriast. Publikul avaneb tänavu taas võimalus Wilsoniga kohtuda, et kuulata ja küsida autori teise ajalugu käsitleva suurvormi „Victoriaanid“ kohta, kus autor tõmbab paralleele 19. sajandi teise poole Inglismaa ja 20. sajandi lõpu USA vahel. Otsapidi kirjutab ajalooost ka inglasest tõlkija, kirjanik ja ajakirjanik Ian Thomson. Reisi- ja kultuuriloolisid raamatuid kirjutanud Thomsonit tuntakse eelkõige Primo Levi biograafia järgi, mida peetakse ühtlasi parimaks tolle juudi päritolu itaallasest kirjaniku elulooraamatuks.

Eesti publikute võiks aga eriliist huvil pakkuda geograafiliselt hoopis lähemal asuva lähiajalugu, täpsemalt meie lõuna- ja põhjanaabrite oma. Läti kirjaniku ja lavastaja Inga Gaile esikromaan „Klaas“ vaatlleb Lätit 1930. aastatel ning avaneb tegelikkus tundub tänasel päeval kohati öövastav. Kuidas muudmoodi arvata ihalusest rahvusliku puhtuse järele, mis viis konkreetsete sammudeni steriiliseerimiseaduseni välja? Ka Sirpa Kähkönen kirjutab just 1930. aastate Soomest ning ajaloolis-te romaaniideni jõudis senine noortekirjanik huvist oma suguvõsa loo vastu. Kähköneni romaaniid peegeldavad ajalugu läbi inimese, kes satub sõjanduse teemadest kaugele ja püüab leida toime tulla selle aja tingimustega ja reeglite kohaselt. Tänavusel festivalil astub üles iiri kirjanik Sheila O'Flanagan, kes kirjutab naistekaid – naine on ükski, naine

LEILA SLIMANI. © CATHERINE HÉLIE

IAN WILSON. © DMITRI KOTJUH

SIRPA KÄHKÖNEN. © DMITRI KOTJUH

kohtab meest, naine ja mees jäävad raskuste kiuste kokku. Nii lihtne kõik muidugi pole. O'Flanagan paarikümne raamatust on eesti keeles ilmunud kolm, kus romantilise niidistiku taustal lahatakse tõsiselt teemasid – naise edu meeste pärusmaaks peetavas valdkonnas, ühiskonna ootused ja surve naise rollile ning psühholoogiline lähisuhtevälgivald.

NOPPEID SIIT, SEALT JA KOLMANDAST KOHAST

Ka Marokos sündinud prantsuse kirjanik Leila Slimani kirjutab meestest, naistest ja lähisuhtedest, kuid hoopis teiste nurga alt. Slimani esikteos „Kotlase aiast“ uurib seksisõltuvust ning sellega kaasnevaid probleeme, inspi ratsiooni sai kirjanik selleks Rahvusvahelise Valuutafondi endise juhi Dominique Strauss-Kahni ümber lahva-

VÄLISKIRJANDUS KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGASAALIS
KRIMI JULIAN BARNES JA JAN KAUS 25. MAI KL 19 EMELIE SCHEPP JA BIRK ROHELEND 25. MAI KL 16 DAVID LAGERCRANTZ JA PRIIT HÖBEMÄGI 26. MAI KL 15 MATTIAS BERG JA ERKKI KOORT 24. MAI KL 15 MICK HERRON JA JASON GOODWIN 25. MAI KL 13

AJALUGU A.N. WILSON JA JASON GOODWIN 24. MAI KL 17 IAN THOMSON JA MAREK TAMM 25. MAI KL 14 INGAGAILE JA KAI AARELEID 26. MAI KL 14 SIRPA KÄHKÖNEN JA TIIT ALEKSEJEV 25. MAI KL 18

INIMSUHTED SHEILA O'FLANAGAN JA MARI REBANE 23. MAI KL 16 LEILA SLIMANI JA INDREK KOFF 26. MAI KL 16

ELUST ENESEST ERLING KAGGE JA TIIT PRUULI 23. MAI KL 19 MERETE MAZZARELLA JA KADI-RIIN HAASMA 24. MAI KL 16 ELLI RADINGER JA PEEP MÄNNIL 22. MAI KL 17 MISKA RANTANEN JA MIHKEL MÖISNIK 24. MAI KL 18

VENEKEELNE KIRJANDUS NARINE ABGARJAN JA ILONA MARTSON 25. MAI KL 17 GALINA YUZEFOVITŠ JA NIKOLAI KAZAJEV 24. MAI KL 14

hunte ehk koeri, millest selgub, et oleme neljajalgsete metsasanitaridega sarnasemad, kui ise arvame. Soome ajakirjanik ja kirjanik Miska Rantanen seletab aga lahti „kalsarikännit“ ehk soomlaste komba aluspükstes diivani istudes end täis juua, ja see on vaid üks osa tema kirjutus loomepagasist. Venekeelset väliskirjandust esindavad festivalil tänavu Armeenias kirjanik Narine Abgarjan ja Venemaa kirjanik Kirine Abgarjan ja Venemaa juhtivaks kirjanuskriitikuks peetav Galina Yuzefoviitš. Abgarjan laseb oma teostes heita lugejal pilgu Armeenias (küla)elule ning eesti keeles mullu ilmunud „Manunja“ on autori enda luskakas autobiograafia. Kirjanduskriitiku Galina Yuzefoviitši artiklitel arvatakse olevat otsene mõju Venemaa kirjanikele ja muudele kirjutajatele ning HeadReadil räägib autor kirjandusest kui elustiilist – mis saaks ühe kirjandusfestivali programmi veel paremini sobida.

KUI KIRJANIK ILMUB OMA RAAMATUTE TAGANT NÄHTAVALE, LEIDUB ALATI MIDAGI ÜLLATAVAT

JAN KAUS, INDREK KOFF

Kord istunud Indrek Koff ja JAN Kaus kohvikus ja vestelnud kirjandusfestivalist HeadRead. Nad leidnud seal, et HeadRead üks suur paljususe pillerkaar ja see neile festivali juures kõige rohkem meeldibki: kirjandusel on otsatult palju tahke ja suur rõõm on, kui neist paljusid on võimalik vaid nelja päeva jooksul korraga ja kõrvuti näha ja kuulda.

I. K. Enamasti öeldakse ikka, et kirjaniku töö on kirjutamine. Et kirjanik peab istuma oma tööalau taga ja seda tööd tegema. Festivali HeadRead korraldajad kuuluvad vist nende hulka, kelle arvates on mõnikord huvitav panna kirjanikud istuma ka publiku ette ja lasta neil seal rääkida, mis aga pähe tuleb. See võib anda huvitavaid rakursse, edasijõudnud võivad pooldkogemata leida mõnevõtmelise teema looming muukimiseks, algajad austajad sattuda juhuslikult soodsale teotsale, mis viib otsejookse kirjaniku maailma.

Muidugi on alati oht pettuda, aga avastamisvõimalus kaalub selle iga kella üles. Kas oled üldjoontes päri? J. K. Jaa, ikka olen. Enamgi. Kui me loeme kirjaniku loomingut, ei pruugi me tema isiku kohta midagi teada või midagi teada saada. Seega võib selles, kui kirjanik ilmub oma raamatute tagant nähtavale, leiduda alati midagi üllatavat, miks mitte ka lugemiskogemust muuat.

Teine asi on muidugi kontekst, millesse kirjanik ilmub. Oleme eesti autorite puhul kasutanud festivalil päris palju dialoogivormi, mis tekitab alati intrigeeriva kõllegi-konkurendi öhkonnas. Võtame näiteks tänavuse festivali neljapäevase vestluse, kus mõtteid vahelduvad Martin Algus ja Tiit Aleksejev. Üsna erinevad autorid, üks – Algus uurib tänapäeva inimeste hinge ja ühtlasi on nad kõik ju ka väga võimsad luuletajad, aga see vist eile olegi üllatav, sest üks ole loomine ja tõlkimine (eriti luules?) ühe ja sama puu kaks haru. Väga tahaks kuulda, milliseid endas tõlgitud autoreid tahavad seekord esile tõsta Eda Ahi, Doris Kareva, Igor Kotjuh, Kalju Kruusa, Aare Pilv ja Paul-Eerik Rummo. See seltskond on tõlkinud väga paljudest keeltest, küllap tuuakse see-

suunas liikuma? Seda saab olema huvitav jälgida. Nii et jah, vestluse situatsiooni ei tee kõnekaks ainult see, kes on vestluse osapooled, vaid ka see, mis osapoolte vahel juhtuma saab. See on alati põnev, isegi kui osapooled on esmapilgul sarnased. Sarnasus kipubki enamasti olema pelgat esmapilguline. Maarja Kangro ja Mudlum on mõlemad ironilise elutunnetusega novellimeistrid, aga fookused on neil üsna erinevad.

Tõsi, me festival pakub vestluste kõrvale teisi kõnekaid kirjanduse esitamise ja kirjanike ilmumise vorme. Kui peaksid neist esile tõstma vaid ühe, millise valiksid? I. K. Selle kohta öeldakse kaunilt, et „minu lambis põleb iga öö!“ Kus kirjandusest räägitakse, seal on minul alati huvitav olla, ja üht vormi esile tõsta ei suudaks ma ka parima tahtmisega korral.

Kõigepealt tahaks korra veel eelneva jutu juurde tagasi tulla ja öelda, et peale nimetatud ootan väga ka Leelo Tungla ja Tiia Toometi jutuvajumist. Kaks väga kogenuid, säravat ja jätkuvalt loomingulises tippvormis olevat kirjanikku, kes ei ole ka sugugi suu peale kukkunud. Leelo Tungal andis hiljuti ajakirja Hea Laps peatoimetaja ameti üle Kätlin Vainolale ja saab nüüd täiel rinnal kirjutamisele pühenduda – sealt on oodata väga huvitavaid asju. Tiia Toometi lasteraamatud on mulle alati väga meele järele olnud, vist isegi nii väga, et olen omaeene kirjatükides tagantjärele avastanud üpris tugevaid teemal saadud mõjutusi. Nii et jah, väga ootan, kindla peale tuleb hirmus põnev tunne!

Aga peale nende dialoogide tekitab ootusärevust ka näiteks luuletõlbekohtu „Törksa kõnetus“. Seal on koos meie luuletõlkijate raskekahurvägi – ja ühtlasi on nad kõik ju ka väga võimsad luuletajad, aga see vist eile olegi üllatav, sest üks ole loomine ja tõlkimine (eriti luules?) ühe ja sama puu kaks haru. Väga tahaks kuulda, milliseid endas tõlgitud autoreid tahavad seekord esile tõsta Eda Ahi, Doris Kareva, Igor Kotjuh, Kalju Kruusa, Aare Pilv ja Paul-Eerik Rummo. See seltskond on tõlkinud väga paljudest keeltest, küllap tuuakse see-

gi kord kokku väga erinevate maailmade luulet. Lisaks on nad kõik ju ka väga head esinejad, nii et festivalireedel on oodata tõeliselt hörku pärestlõunat.

Mind on alati paelunud ka need hetked ja paigad, kus sõna kohtub teiste kunstidega, eriti aga muusikaga. Sinul on koos Mingo Rajandiga midagi niisugust plaanis, kas tahad ja julgled selle kohta juba midagi öelda või peab teie kava sisu esialgu saladusse jääma? J. K. Annaksin vastuse umbes nii, nagu liigub valgus kosmoses, kus lähim tee kahe punkti vahel võib olla kõverjoon. Sa juhtisid tähelepanu olulisele ilmingule – kasutades sinu väljendust, võib öelda, et sõna kohumist teiste kunstidega tuleb meil ette päris palju. Üks levinumaid neist ongi kirjasõna ja helikunsti väljendusvõimaluste sümbioos. Sel aastal saab näiteks jälgida, kuidas saadab-interpreteerib Hasso Krulli luulet saksofonist Aleksander Paal – nad astuvad üles kolmapäeval kl 18 Maiasmokas. Neilt võtab kaks tundi hiljem Saiaangki Kehrviaderis järje üle Triin Soometsa ja Tiit Borni tandem, kel seljataga pikem koostöö. Meie festivali üks tähtthetki ja sõlm-tavapärased tihedam põiming, kus tekst kasvaks muusikast välja samal määral kui muusika tekstist. Eks sinulegi, Indrek, on see sümbiootilisus oluline, kolmapäeval saab sind ja Eva Koffi näha kl 16 Theatrumi Aidas, mis muutub korra Koffikuks – ja seda just nimelt koos muusik Sander Udikasega, rääkimata sellest, et sa seal ise trumpetistina üles astud. Nii et jah, eelnevat jutust peaks olema selge, et me sinuga pole aiand kirjanikud, kel-le jaoks on erinevate loominguliste praktike kokkutoomine mitte ainult oluline, vaid suuresti veel ka uurimata ja seeleabi võimalusterohke suund. HeadRead ongi selliste kunstiliste katsetuste teostamiseks väga sobiv platvorm.

Aga kui juba jutt riivas su mitmekesisust, siis küsiksin sinult kui lastekirjanikult: kuidas paistab su poole meie tänavune laste ja noortele suunatud programm?

I. K. Laste- ja noorteprogrammi kohta on mul kaks olulist tähelepanekut. Esiteks ei ole need mitte üksnes lastele ja noortele suunatud, vaid neid ka täidavad vähemasti osaliselt lapsed ja noored ise. Teiseks on festivali lastele ja noortele suunatud sündmused alati olnud väga heal tasemel. Nagu ikka, on selgi korral väliskülalised ja meie oma kirjanikud-kunstnikud ilusasti tasakaalus ja moodustavad väga huvitava koosluse, millest ükshaaval ei tahagi kedagi esile tõsta – kõik esinejad vääriavad kuulamist ja vaatamist.

Kui nüüd sõna ja muude kunstide ühenduskohtade juurde tagasi tulla, siis eks lastekirjandus ole ju see koht, mis viib eriti tihedasti kokku kirjanduse ja kujutava kunsti. Sõna ja teatri seevastu aitavad üheskoos lavale VHK noored näitlejad Tõnis Rätsepa juhtimisel ja ka juba hiljem Saiaangki Kehrviaderis järje üle Triin Soometsa ja Tiit Borni tandem, kel seljataga pikem koostöö. Meie festivali üks tähtthetki ja sõlm-tavapärased tihedam põiming, kus tekst kasvaks muusikast välja samal määral kui muusika tekstist. Eks sinulegi, Indrek, on see sümbiootilisus oluline, kolmapäeval saab sind ja Eva Koffi näha kl 16 Theatrumi Aidas, mis muutub korra Koffikuks – ja seda just nimelt koos muusik Sander Udikasega, rääkimata sellest, et sa seal ise trumpetistina üles astud. Nii et jah, eelnevat jutust peaks olema selge, et me sinuga pole aiand kirjanikud, kel-le jaoks on erinevate loominguliste praktike kokkutoomine mitte ainult oluline, vaid suuresti veel ka uurimata ja seeleabi võimalusterohke suund. HeadRead ongi selliste kunstiliste katsetuste teostamiseks väga sobiv platvorm.

Üleüldse on HeadRead üks suur paljususe pillerkaar ja see mulle meie festivali juures vist kõige rohkem meeldibki: kirjandusel on otsatult palju tahke ja suur rõõm on, kui neist paljusid on võimalik vaid nelja päeva jooksul korraga ja kõrvuti näha ja kuulda.

J. K. Jah, nõus! Ühes otsas on luulemissa, teises luuleidisko. Ühes otsas on vestlused, mille käigus arutlevad mõjukad mõtlejad kirjasõna ja tehnoloogiline vaheliste seoste üle, teises otsas on pühapäevane pilgar Koidu tänav kirjanike majas, kus iga osaline võib kõik oma sisemise oreliregistrid huugama panna ja seejärel algava suve öhe haihtuda.

EESTI KAVA

KOLMAPÄEV, 22. MAI
KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAALIS (HARJU 1)
20.00 VHK LAVAKAVA „PUU IGATSEB LEHTIDA“

AIDAS (VENE 14)
16.00 KOFFIK. EVA KOFF, INDREK KOFF, SANDER UDIKAS JT.
18.00 VERINOORED
20.00 ELINA GERODES

MAIASMOKA KOHVIKUS (PIKK 16)
18.00 HASSO KRULL JA ALEKSANDER PAAL

KEHRWIEDER CHOCOLATERIE'S (SAIAANGI 1)
20.00 TRIIN SOOMETS JA TIIT BORN

KUKU KLUBIS (VABADUSE VÄLJAK 8)
22.00 LUULEDISKO. BERK VAHER

NELJAPÄEV, 23. MAI
KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAALIS (HARJU 1)
18.00 TIITALEKSEJEV JA MARTIN ALGUS

REEDE, 24. MAI
KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAALIS (HARJU 1)
19.00 MAITVAIK JA PAAVO MATSIN
20.00 RAJANDI / KAUS

EESTI INSTITUUDIS (SUUR-KARJA 14)
11.00 „KUI MARAÄGIKSIN IGAS KEELES“
ADAM CULLEN, VERONIKA KIVISILLA, INDREK KOFF

AIDAS (VENE 14)
15.00 „TÖRKS KÕNETUS“
EDAAHI, DORIS KAREVA, IGOR KOTJUH, KALJU KRUSA, AARE PILV, PAUL-EERIK RUMMO

LAUPÄEV, 25. MAI
KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAALIS (HARJU 1)
15.00 MUDLUM JA MAARJA KANGRO
20.00 AJATUD TEKSTID AJALISEST TEATRIST

NIGULISTE MUUSEUMIS (NIGULISTE 3)
17.00 „ARMASTUSE LOOD JA LAULUD“. MEELIKA HAINSOO JA PIRET PÄÄR

PÜHAPÄEV, 26. MAI
KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAALIS (HARJU 1)
13.00 LEELOTUNGAL JA TIIT TOOMET

NIGULISTE MUUSEUMIS (NIGULISTE 3)
12.00 LUULEMISSA

KAPSASTES (KOIDU 84)
18.00 „VÄRSKEID SAADIISI KIRJANIKE KAPSASTS“

© RIIDU RAHMAMÄRU

**KIRJASÕNA
ÄRKAB ELLU**

MARI REBANE

Festivali traditsiooniliseks osaks on kujunenud teater ja muusika, mis mõlemad kultuurilembesete eestimaalastele kultuurisündmuste külastusnumbreid vaadates südamelähedased tunduvad olevat. HeadReadi peamiseks toimumispaigaks Kirjanike Maja musta laega saalis pakutakse publikule nii üht kui ka teist. Festivali avapäeval ehk 22. mail kell 18 võtavad kirjasõna suu sisse **Vanalinna Hariduskollegiumi teatrikooli abiturientid**, esitades oma lavakavas kolla- ja endavälit kirjanikestest. Laupäeval kell 20 võtavad sealsamas teatripulga üle lavastaja ja näitleja Maria Peterson ning näitlejad Marika Vaarik ja Kristo Viiding, kes kannavad ette ajatuid tekste ajalises teatris. Kannavad ette iseandana, mitte rollis, kui just mitte **šekspiirililikult** tähendada, et maailm ongi lava ja kõik mehed-naised vaid selles rolli täitvad näitlejad. Päev varem ehk reedel samal ajal ja samas kohas läheb aga lahti **Jan Kausi ja Mingo Rajandi show**. Osalejate põhjal saab igaüks aru, et kohtuvad kirjandus ja muusika, aga eks nemand kohtugi muusikaloomes alatasa. Mis teeb sellest kokkusaamist **show**, peab igaüks ise tulema järele vaatama. Laupäevasele programme paneb aga punkti Mari Kalkuni ja Aleksandra Kremenetski kontsert, mis algab musta laega saalis kell 21. Mari Kalkun on Eesti üks armastatumaid pärimusmuusikuid, kes on oma loomingus kasutanud palju eesti luuletajate tekste, ja muidugi kirjutanud neid palju ka ise. Aleksandra Kremenetski on aga helilooja ja jazzmuusik, kelle põhiinstrumendiks on löökpliid. See ei pruugi aga jääda tema ainumaks pilliks sel kontserdil.

MUUSIKA JA TEATER

**KOLMAPÄEV, 22. MAI
MAIASMOKA KÖHVIKUS (PIKK 16)
18.00 HASSO KRULL JA ALEKSANDER PAAL**

**KEHRWIEDER CHOCOLATERIE'S (SAIAKANGI 1)
20.00 TRIIN SOOMETS JA TIIT BORN**

**REEDE, 24. MAI
KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAALIS (HARJU 1)
20.00 RAJANDI / KAUS**

**LAUPÄEV, 25. MAI
NIGULISTE MUUSEUMIS (NIGULISTE 3)
17.00 „ARMASTUSE LOOD JA LAULUD“.
MEELIKA HAINSOO JA PIRET PÄÄR**

**KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAALIS
(HARJU 1) 20.00 AJATUD TEKSTID AJALISES
TEATRIS. MARIA PETERSON,
MARIKA VAARIK, KRISTO VIIDING
21.00 MARI KALKUN
JA ALEKSANDRA KREMENETSKI**

© DMITRI KOTJUHV

NOORED

**KOLMAPÄEV, 22. MAI
AIDAS (VENE 14)
18.00 VERINOORED. HARALD RAINER
AINLA, LAURA KELL, JOONAS KOFF,
RASMUS KUNINGAS, RAMONA MÄGI,
MARCUS MÜJRSEPP, LIINE PALU,
ANNA MARIA RÜÜTMANN, SIRLI STAUB,
MARIANNA VAGA JA JOONAS VÄLI**

18.00 „ROMEO JA JULIA MACBETH“

**KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA
SAALIS (HARJU 1)
20.00 VHK LAVAKAVA
„PUUIGATSEB
LEHTIDA“**

**NOORED.
ENERGIA!!!**

INDREK KOFF

Noore inimese puhul räägitakse põhiliselt ikka tema värskusest, neitsilikusest, puhtusest. Küllap kuuluvad need tööpoolest nooruse voo-ruuste hulka, kuid laval lisandub neile veel vähemalt kaks olulist joont. Energia!!! Alla kolme hüümärgi ei või selle sõna järele panna, kui jutt käib noortest. Oligu nad luuletajad või prosaistid, tansijad, lauljad või näitlejad, energiat tundub neil igatahes olevat mõtmatutes kogustes ja see teeb noore lavainimese kahtlemata väga võluvaks. Teine tähtis aspekt: lihvimatus. Aeg, ühiskond, eeskujud ja mis kõik inimest, sealhulgas ka kunstnikku viimistlevad – noori pole nad veel jõudnud viisakalt ja viksit liigima lüüa. Ja siit pressibki läbi see tõeliselt huvitav, see paiguti **särav ja paiguti veel kõnarlik isikupära**, mis paneb hinge kinni hoides jälgima ja kaasa elama. Kes siis on need HeadReadi noored aastal 2019? Näiteseltskondi astub üles koguni kaks. Esmalt kuuleme peamiselt vene-, eesti- ja ingliskeelset kava „**Romeo ja Julia Macbeth**“, mille on Jelena Skulskaja juhitud teatristuudio „Poeesia sõpruskond“ noortega lavastanud Maria Sors-tova. Seejärel astuvad üles Vanalinna Hariduskollegiumi gümnaasiumi teatrikooli abiturientid oma lavakavaga „Puu igatseb lehtida“, mida on aidanud kokku panna ja ette valmistada õpetaja Tõnis Rätsep. Ka verinoori kirjanikke kuuleb sel kevadel taas, nende seas on nii **luuletajaid** kui ka prosaiste, nii noormehi kui neidusid, neid on kokku terve tosin, nad kõik on värsked ja üllatavad ning nad astuvad üles **Theatrumi** Aidas. Tõnis Rätsep armastab õppetöös ikka rõhutada, et vaatata peab mõistma, miks tema istub saalis ja miks esineja on laval. Festivali noorte kirjanike ja näitlejate puhul on selles küsimuses kõik selgel!

LUULE

**TEISIPÄEV, 21. MAI
EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
HUMANITAARSAALIS (TÕNISMÄGI 2)
17.00 „EOSED JA SEOSD“.
PHILIP GROSS JA DORIS KAREVA.**

**KOLMAPÄEV, 22. MAI
AIDAS (VENE 14) 20.00
ELINA GERODES**

**KUKU KLUBIS
(VABADUSE VÄLJAK 8)
22.00 LUULEDISKO.
BERK VAHER**

**REEDE, 24. MAI
EESTI INSTITUUDIS
(SUUR-KARJA 14)
11.00 „KUI MA RÄÄGIKSIN
IGAS KEELES“. ADAM CULLEN,
VERONIKA KIVISILLA,
INDREK KOFF**

**AIDAS (VENE 14)
15.00 „TÖRKSÄ KÕNETUS“. EDA AHI,
DORIS KAREVA, IGOR KOTJUHV, KALJU
KRUUSA, AARE PILV,
PAUL-EERIK RUMMO**

JALUTUSKÄIGUD

**NELJAPÄEV, 23. MAI
16.00 MAARJA VAINO
KADRORUS. ALGUS TAMMSAARE
MAJAMUUSEUMI EES**

**REEDE, 24. MAI
16.00 ALEKSEI TUROVSKI LOOMAIAIS.
ALGUS SISSEPÄÄSU JUURES.**

**LAUPÄEV, 25. MAI
12.00 JALUTUSKÄIK VANALINNAS
JOSEF KATSIGA
(VENE KEELES)**

**LUULE
LAOTUB ÜLE LINNA**

VERONIKA KIVISILLA

Ikka on arutletud ning tulistetti väieldud, milline on hea luule või mis üldse teeb luulest luule. Mõistagi ei ole olemas üht vastust või valemit, kuid üks on kindel: kui luule kõnetab ning avardab ja rikastab hinge, ongi üsna tõenäoliselt tegemist luule, isegi hea luulega. Eesmärgiga, et võimalikult paljud luulesõbrad tunneksid end kõnetatuna, on tänavusegi festivali luuleprogramm äärmiselt avar ja rikalik. Niisiis võib festivalil kuulda ja näha nii alles **verulise autoreid** kui ka küpseid meistreid. Luule esitamise paigadki varieeruvad **õdusatet kohvikutes** kiriku, kõrtsi ja kapsaiaani. Kava pakub võimaluse tutvuda alles kujuneva katsetaja värskete luuleproovidega ning samas ka naudida väljakuulunud autori läbitunnetatud keele- ja mõttesügavusi. **Luulekohvikute** kavas kuuleb suurepäraseid ja erilisi eesti luuletajaid, kes on enda kõrvale palunud muusiku tekstivalikut toetama ja täiendama. Toimub ka traditsiooniline luuledisko, mille programmeerimine pool loovutab öö hakul kindlasti järje spontaansetele et-teastetele. Kindlaks kujunenud tavaid hoiab au sees luulemisega Niguliste kirikus, armastatud luulesündmus ning võimalus püüda endasse **pühapäevahommiku helgust** ja selgust. Missata, mis igal aastal toob suure kiriku rahvast täis, poleks HeadRead festivaligi päris see, mis ta on. On au ja rõõm anda teada, et festivalile tuleb Eesti juurtega ülimalt hinnatud briti luuletaja Philip Gross, kelle etteaste meie oma hindamatul, maailmas ning eriti ingliskeelses keelruumis eesti luuletajaist kõige tuntuma Doris Karevaga kujuneb kindlalt elamuslikeks. Luule tõlkimise peaaegu võimatust missioonist tuleb juttu samuti. Vest-lusingis on mitmed tõlkijad, kes on ise ja kõik hinnatud luule-tajad. Kuuleb tõlkeid mitmetelt erinevatelt välisauto-ritelt ning paljudest keeltest. Avastamis- ja ärä-tundmisrõõmu jagub! Ootame kõiki luule-le!

LUULE

**LAUPÄEV, 25. MAI
AIDAS (VENE 14)
17.00 PHILIP GROSS**

LUULE

**PÜHAPÄEV, 26. MAI
NIGULISTE MUUSEUMIS
(NIGULISTE 3)
12.00 LUULEMISSA**

© DMITRI KOTJUHV

**KIRJANDUSLIKUD
JALUTUSKÄIGUD**

JAN KAUS

Raivo Trassi 1981. aastal valminud noortefilmis „Keskpäev“ ütleb Peetri-nimeline poiss umbes nii, et jalutamine avardab silmaringi ja võitleb ühtaegu lampalguse vastu. Jah, jalutamine on kaheksandalt kasulik – see paneb vere paremini käima nii kehal kui vaimul. Jalutamist saab tajuda ühtaegu rüt-mika ja rahulikuna, inimene võib jalutades olla ühtaegu hajameelne ja kesken-dunud, avastades, et keha korrapärane liikumine on hakanud korrastama ka sassiläänud mõtteid. Ent festivali HeadRead traditsioonilistest kirjanduslikest jalutuskäikudest tõuseb lisaks eelmainitule veel üks kaheksandane kasu. Ühelt poolt liigub kirjanduslik jalutaja horisontaalselt – tavapärasel linnaruumis, kes-et argiseid askeldusi. Ent sellele lisandub teine suund, vaimu eemaldumise kehast, mõtete ulatamine teistesse aegade, teistesse kohtadesse, kadu-nud teadvustesse ja ununenud lugudesse. Sel aastal on mainitud liikumisel kaks väljendust. Üks on korduvalt järeleproovitud – Tallinna Kirjanduskes-kuse direktor **Maarja Vaino** viib huvilised avastama Kadrioru väarikat ja värvikat kirjanduslikku pärandit, kohtama kohalikke ja kohutuid vaimu. Teist katsetame oma festivalil esimest korda – kõik on oodatud ja-lutuskaigule loomaaia, asja vedajaks **linnukeelt ja ussisõnu** vabalt valdav Aleksei Turovski; mees, kes teab loomadest lugematuid lugusid, mis on sageli ka lood inimestest. Maarja Vainoga on võimalik liituda neljapäeval, 23. mail kl 16 ning Aleksei Turovski kohe-vasse sappa saab võtta reedel, 24. mail kl 16.

© DMITRI KOTJUHV

LASTEKRJANDUS

**NELJAPÄEV, 23. MAI
EESTI LASTEKRJANDUSE KESKUSES
(PIKK 73) 10.00 KERTU SILLASTE
10.00 KRISTI KANGILASKI JA ELS HEINSALU
12.00 ANDRUS KIVIRÄHK
14.00 JAANUS VAIKSOO JA WIMBERG
16.00 NIKKY SMEDLEY**

**REEDE, 24. MAI
EESTI LASTEKRJANDUSE KESKUSES (PIKK 73)
10.00 AXEL SCHEFFLER JA LEELO MÄRJAMAA
10.00 DENISA PROŠKOVÁ JA JAANIK PALM
12.00 TOON TELLEGEN JA KADRI NANU**

**LAUPÄEV, 25. MAI
EESTI LASTEKRJANDUSE KESKUSES
(PIKK 73) 12.00 RAAMATUTE VAHETUSLAAT
SULLE-MULLE. POLINA TŠERKASSOVA,
PIPI MÄNGUD, KATRIN EHRLLICH
TÖOTUBA, VIILJANSAMBEL
MOSAIK**

© DMITRI KOTJUHV

**LASTEKRJANDUSES
LÄHEVAD ASJAD
ÕIGE ILUSAKS**

INDREK KOFF

Kirjandusel on keerulised ajad, lugeja tähelepanu nimel tuleb konkureerida vägevate võistlajatega. Väidetavalt loetakse raamatuid aina vähem ja see võib nii ollagi, aga mulle tundub, et lapsi ei saa **lugemishuvi** vähenemises küll süüdistada. Kinnitan seda isikliku kogemuse ja vaatlusandmete põhjal – olen nimelt päris palju lastega kohtunud, nii koolis, lasteaedades kui ka raamatukogudes. Alklassides igatahes loetakse veel üpris hea meelega ning „elusa“ kirjaniku käest osatakse ja tahetakse küsida nii mõndagi. Muidugi tungivad filmid, mängud ja muu meelelahutus ka väiksemate laste ellu, ent kuna lapse üks peamisi loomomudusi on uudishimu, huvi maailma vastu, siis jätkub tal ikkagi tähelepa-nu ka raamatu tarvis. Usun, et selgi aastal suudab festival HeadRead pakkuda uudishi-mulikute lapsele nii palju põnevat, et **mõtteainet** jätkub kauaks. Loodan, et mõni noor küllaline leiab meie lasteprogrammist ka mõne uue lemmikirjaniku või -kunstniku! Lastele mõeldud kava on tööpoolest mitmekesine ja esinduslik: meie oma autori-test rõõmustavad publikut Kertu Sillaste, Kristi Kangilaski, Els Heinsalu, Andrus Kivirähk, Jaanus Vaiksoo ja Wimberg. Kes neist on kirjanik, kes illustraator, kes aga mõlemat korraga? Vastamine jäägu koduseks ülesandeks – või siis tul-ge kohale ja saate teada! Kaugemalt sõidavad kohale **Jutuvestja** Nikky Smedley, kunstnik Axel Scheffler ning kirjanik Denise Prošková ja Toon Tellegen. Hürmus tore on, et suur ja kirju maailm koju kätte tuleb! Kui see meie omaga kokku saab ja seguneb, siis võivad asjad minna õige ilusaks.

© DMITRI KOTJUHV

**ARUTELUD
KLIIMAST,
TEHNOLOOGIAST JA
KIRJANDUSEST**

JAN KAUS/URVE ESLAS

Mida teeva kirjanikud sel ajal, kui nad ei kirjutata? Mõtlevad ja arutavad. Mõnikord omavahel, mõnikord aga, eriti kirjandusfestivali ajal, kõigi kuuldes. Sellel aastal arutlevad kirjanikud ja nende sõbra kolmel teemal: kõneletakse kliimast, tehnoloogiast ja maksi- või vurlekirjandusest. Vestlus-ringis „Tehnoloogia mõju kirjasõnale“ küsitakse, kuidas mõjutab tehnoloogia seda, kuidas loeme ja kirjutame? Mil määral mõjutab kirjanduse iseloomu, selle spetsiifikaat meedium, mis kirjasõna kannab – kas tegelaskuju elab raamatukaante vahel samasugust elu kui erinevatel ekraanidel? Üldisemaltki: kas kirjanduse tähendus on ülepea muutumas? Kui uskuda, et infoküllus ja selle edastamise moodsad kanalid mõjutavad ja lausa muundavad me keskendumisvõimet, siis kas ja kuidas mõjutab see kirjan-dust? Kirjanduse ja tehnoloogia vastastikkõne üle arutlevad kirjanik Eia Uus, TalTechi IT-teaduskonna professor Tanel Tammet, Tallinna ülikooli meediainnovatsiooni professor Indrek Ibrus ja Praxise juhata-se esimees Tarmo Jüristo. Vestlust juhib tehnoloogiaajakirjanik Henrik roomema ja see leiab aset re-del, 24. mail kl 17 disaini- ja Arhitektuurigaleriis. Vestlusringis „Kliima, keskkond ja kirjasõna“ küsi-taksegi, kas ja kuidas seista kirjasõna abil vastu sellele, et maakera keskmine temperatuur ei hak-kaks eksponentsiaalselt kerkima. Vestlusring leiab aset Disaini- ja Arhitektuurigaleriis neljapäeval, 23. mail kl 17 ja seda juhivad kirjanik Andrus Karnau. Kolmandas vestlusringis küsitakse, kas on tõi, et „**ainult porsil elab luule**, ainult vormil sigib suur idee“? **A. H. Tammsaare** kirjutas 1927. aastal: „Vähe leidub neid, kes taipavad või keel huvigi on taipamiseks, et eurooplast ei saavu-tata üldse mitte Euroopale järeleahvimisega, vaid sellega, et õpime niisama intensiivselt mõtlema, tundma ja töötama, nagu seda on teinud eurooplane. /.../ Sügav ja intensiivne saab aga olla mitte võõrsilt laenatud asjus ja aineis, vaid selles, mis meil kõige põli-semat.“ Kuidas on lood üle 80 aasta hiljem, mil Eestis on sattunud üha tuvega-masse omavahelisse hõõrdumisse laia ilma hoovustele-mõjudete avatud ning omakandi väärtusi, isolemist kaitsev suund? Kust üldse jookseb nendevaheline piir, kui kerge oleks seda vedada? Kust leida maail-male avatuse ja omakandi väärtustamise ühisosa, on's see ülepea võimalik või vajalik? Vestlusring leiab aset neljapäeval, 23. mail kl 17 Kirjanike maja musta laega saalis.

TÕSTKEM MÄSSU OMA UNENÄGUDE NIMEL!

IGA KIRJANIK ON INIMENE, KODANIK. KUI KODANIKU JULGUS JA VASTUTUS ALLES JÄÄVAD, SIIS LEIAB IGAÜKS OMA TEE NII KODANIKU KUI KIRJANIKUNA. KÕIGE OLULISEM ON ISE RÄÄKIMA HAKATA. POPULISTIDE JUTULE VASTAMISEGA OLEME TEGELENUD TERVE IGAVIKU. TULEB LÕPUKS VÄLJA KRAAMIDA JULGED JA ILUSAD UNISTUSED, MÕTTED, MILLE AVALDAMISE OLEME EDASI LÜKANUD, MILLE MÕTLEMINE ON MEELEST LÄINUD.

JÜRI KOLK

Erinevalt Gregor Samsast paistab enamik meie metamorfoosi läbi teinud kaaskodanikest muudatusega väga rahul olevat. Mõtle, ärkad ühel hommikul rahutust unenägudest, leiad ennast uuest kehast ja hing hakkab sees hõiskama! Nüüd algas õige elu, leidsin oma olemuse! „Nüüd meie rünnak hävitab kultuuri, mis härrasklass kord ajaviteks rajand!“ – kui sobib Heiti Talviku luuletust kiritarvitada. Need ei ole ju konservatiivid, nende käitumismuster on samasugune nagu oli meestel, kellest said küüditatud, nad on vanatestamentlike hüüdlausetega varustatud revolutsioonilised madrused.

Me kutsume seda kampa muudkui korrale, palume kenasti käituda, aga nad ju ei kuula. Kui järjekordne erutusest punetava näoga onkel värisevi hääli hädaldab, et naised on liiga emotsionaalsed, nendega ei saa asju ajada, siis minu arvates pole mõtet talle ja tema kuulajatele enam seletada, et see jutt on seksistlik. Äkki öelda, nagu asi on – nooksis tema on see üliemotsionaalne, irratsionaalne nõrguke, kes suudab ennast upitada ainult teisi hävustades ja tonte maalides. Nagu ütles lastesalm: „Vanamees-vanamees kuuskümmend kuus, poolteist hammast oli suus. Kartis hiirt ja kartis rott, kartis nurgas jahukotti.” Tahtsite ilma poliitkorrektsuseta? Palun.

Muidugi, väga sirgjoonlised jutuga kaasneb sada ohtu. Muidugi, igal inimesel on loomuo mane ütlemisviis ja selle muutmise üle otsustab ta ise, aga – võtke järgmist palun kujundina – kuivõrd madrused on tükk aega kurikatega vehkinud ja lõhkunud, siis minu arvates ei ole suur patt, kui paneme lõpuks padjad kääst ja võtame midagi toekamat. Kardate, et selgema juttu korral eskaleerub kõik veel kiiremini ja kapitaalsemalt? Lõputu kussutamisega eskaleerub samuti, vaadake, kuhu me jõudnud oleme. Ükski agressor ei rahune kui talle veel veidi järele anda.

Kõige olulisem on ise rääkima hakata. Populistide jutule vastamisega oleme tegelelud terve igaviku. Tuleb lõpuks välja kraamida julged ja ilusad unistused, mõtted, mille avaldamise oleme edasi lükanud, mille mõtlemine on meelest läinud.

Hull jutt on inimesi alati võlunud.

Hull jutt võib maailma paremaks paigaks muuta. Kui me julgeme ajada hullu juttu, siis hakatakse lõpuks vaidlema meiega. Kamp spetsialis-

te seletaksid mõnuga, miks seda või teist ideed ellu viia ei saa ning selle väitluse käigus selguks tasapisi, et saab ikka küll. Muidugi mitte kõiki ideid, aga seda kindlasti juhtuks.

Maailma muudaks juba tähelepanupunkti nihkumine ilusatele unistustele. Mõelge, me ei arutleks düstooiia, näiteks abortide keelustamise, vaid mõne vaieldamatult positiivse utooiia teostatavuse üle. Selleks, et tähelepanu pälvida, peab unistus olema piisavalt suur. Aga muidugi ei tohiks teha pettemaanõvleid, julgustan unistama päriselt, rääkima asjadest, mida tegelikult tahame. Muidu läheb nagu vanapoisiaga, kes ei julgenud elu jooksul naabritüdrukule oma tunnetest rääkida ja mõistis alles surivoodil: „Kõige riskantsem on riski võtlida – sel juhul on kaotus kindel.”

MIDA ME TAHAME?

Räägin enda eest. Mina tahan tööpoolest seksismist vabaneda. Ma tahan muuta ühiskonda nii, et jõupositsioonidel olid ei saaks kliimamuutusega võitlejatele näppu vibutada: kasutage vähem plastkõrsi. (Mis pagana plastkõrsi?! See on ka õige, aga kui me tahame midagi enda, oma laste ja lapselaste heaks teha, on vaja muuta süsteemi. Juba soovitus headeks hakata, nõudlust vähendada kinnitab, et vaja on muuta süsteemi.) Ma tahan, et mitte keegi ei peaks enam elama, ammugi kasvama allpool vaesuspiiri, sest vaesus on nagu nakkushaigus, mis sulgeb kõik arenguvõimalused. Ma tahan, et ühiskonnale kasu toovate ametite pidajatele hakataks maksma korralikku palka. Pean silmas näiteks meditsiiniõdesid või lasteaiakasvatajaid, kelle kutsumus määrab nad vaesusse. Kujutage ette – ühiskonnale tohutult kasulik amet, hädavajalik amet ja selles töötaja peab vaikimisi läbi ajama poolega piskust. Populaarne selgitus palgalõhele on, et „naised ise valivad selliseid töökohti”, aga see osutab ju jällegi, et viga on süsteemis. Palgaastmestik, tööturg ja muud taolised asjad ei ole jumalikku päritolu, ehkki me paistame praegu sellesse kogu oma ühise alateadvuse tumeda jõuga pimesi uskuvat. Ma tahan lõhemat tööndalat, sest praegu oleme me kogu oma tööstusliku efektiivsuse ja rikkuse kasvu suunanud asjadesse ja rahasse, aga me tegelikult tahame me ju aega, elu. Ma tahan, et tervishoid ja haridus ei peaks galopeerima

kulutõhususe suurendamise suunas. Selleks me oleme gi sajadite jooksul rikkamaks saanud, et rahulikult õppida, tohlakad! Mitte selleks, et inime-

ne võimalikult kiiresti mingist torust läbi suruda. Ma tahan, et maailmast saaks palju parem paik ja tahan, et kõik julgeksid sellest unistada. (Mis ajast, kurat võtku, on „maailmaparandaja” halvustav sõna?)

“
MAAILMA MUUDAKS JUBA TÄHELEPANUPUNKTI NIHKUMINE ILUSATELE UNISTUSTELE. MÕELGE, ME EI ARUTLEKS DÜSTOOPIA, VAID MÕNE VAIELDAMATULT POSITIIVSE UTOOPIA TEOSTATAVUSE ÜLE. SELLEKS, ET TÄHELEPANU PÄLVIDA, PEAB UNISTUS OLEMA PIISAVALT SUUR. AGA MUIDUGI EI TOHIKS TEHA PETTEMANÕOVI REID, JULGUSTAN UNISTAMA PÄRISLTI, RÄÄKIMA ASJADEST, MIDA TEGELIKULT TAHAME.

Ma tahan veel sadat asja. Tõlkin sin just Rutger Bregmani raamatut „Utoopia realistidele” (Kirjastus Tammerraamat, ilmub sügisel) ja see võiks mõjuda äratuse na, julgustada unistama. Me peame hakkama sõnastama üha rohkem utooiiaid.

Ajaloo jooksul on progress olnud tohtu. Inimkond tervikuna on paremini toidetud, tervem ja ilusam kui kunagi varem. Oodatav eluiga on kerkinud uutesse kõrgustesse. Vägivalt-

da pole kunagi olnud nii vähe. Me elame veel praegugi väga inimsõbralikus maailmas, aga peaksime tahma veel enam, veel nii kohutavalt palju enam. Kahjuks on paljud meist lasknud ennast hirmutada ja hukotti kartma, leppima väikeste, argiste vaidlustega. Sa oled see, mida sa vaata, millele pöörad tähelepanu, seepärast vaata, mida vaata. Mõtle, millest unistad.

KAS, KUS JA KUIDAS PEAKS KIRJANIK OMA MÕTTEID VÄLJENDAMA?

Mitu minu üliintelligentset ja haritud sõpra on kulutanud aastaid oma elust internetis vaieldes ja kahtlemata on nad paari inimese mõtlemist mõnes kõrvalises küsimuses tibanatuke mõjutanud. Samas, juba nendes vestlustes osalemisega on nad paljusid täiesti lollakaid teemasid võimendanud. Ja veel: nad on tuuleveskitega kembeldes kulutanud tohutult aega ja energiat. Nad oleks võinud liigutada mägesid.

Muidugi on kohutavalt keeruline valida, millal vaielda, kellega vaielda ja millal vaikida. Tuleb kogu aeg valida ja ühest retseptist ei ole. Siiski, vaidlema ei pea alati. Madrusega vaieldes ei ole – sõltumata tema intellektuaalsest võimekusest – argumenti kaal kuigi suur, asi on ideedes ja hirmudes.

Me peame ise uuesti korralikult rääkima hakkama, ei piisa, kui püüame vastata kõigile küsimustele. Mäletate vanasõna, mis ütleb, et üks loll jõuab rohkem küsida, kui sada tarka vastata? Praeguseks oleme me visa vastamisega jõudnud selleni, et iga targa kohta on sadu nõudlikke lolle, kes annavad kõigile nii palju tegevust, et maailm hakkab ununema. Tarku inimesi hoitakse lollide küsimuste löa otsas. Jack Londoni romaanis „Smoke Bellew” on episood, kus Smoke ja tema paarimees Jupi püüavad teistel nahka üle kõrvade tõmmata. Selleks on vajalik infooperatsioon: nad loovad mulje, et on leidnud kullasoone. Ülejäänud mehed asunduses arvavad, et Smoke ja Jupi ei tohiks „seda kõike” endale hoida ja panevad neile kahele saba taha. Ühel ööl asuvad Smoke ja Jupi kuhugi teele ning neid valvama jäänud Bill Saltman marsib neil varjamatult kannul. Maha raputada teda ei saa. Smoke hakkab temaga maadlema. Tsiteerin: „Natuke sul ikka jõudu on kah,” lausus Salt-

man tunnustavalt, kui ta kümne minuti pärast lõotsutades kaksiti Smoke'i rinnal istus. „Aga selili pannen ma su iga kell.” „Ja mina jälle hoian sind iga kell kinni,” lõotsutas Smoke vastu. „Sest sind kinni hoidmas ma siin ju olen. Või mis sa arvad, kuhu Jupi praegu kogu aeg kihutab?”

Jah, muidugi paneb mõnigi meie seast intellektuaalses väitluses pikali kelle tahes, aga nad hoiavad meid kinni. Me peame haardest vabanema, muidu on ka seljavoit pürroslik.

Ei tohi täita oma mõtteid ainult päevakajalise ja võimalikuga. Need kaks piiravad nägemisvälja liiga suurel määral. Päevakajalises on nagu see punane palakas, millega matadoor härga õrritab. Härg on matadooris kiirem ja tugevam, aga ta laseb ennast tüssata ja jookseb raevunud selle kaltsu järel. Härg ei näe pettemaanõvleid läbi. Paljud targad inimesed saavad tegelikult aru, et tegemist on riidepalakaga, suudavad oma emotsiooni kontrollida, aga jooksevad ometi truualamlikult sinna, kuhu neid juhitakse. Aitab, haarame initsiatiivi. Ja võimalikuks peetavast – unistamine avardad võimalikkuse horisonti.

“
KÕIGE OLULISEM ON, ET KIRJANIK EI UNUSTAKS ILUKIRJANDUST. LÕPPUDE LÕPUKS ON KIRJANDUS JA KUNST LÄBI LEGADE INIMKONDA LÄBI PAKSU JA VEDELA VEDANUD. KUI PIIRDUME VIIMASE KÕIGE KUUMEMA TEEMA LAHKAMISEGA, SIIS SAAME LÜÜA. KIRJANDUS ON DIMENSIOON, KUST ÜKSKI PAREMPOPULIST MEID KÄTTE EI SAA.

Kõrvalepõikena: miks ei võidelda lehmadega? Vääritu? Pole nii efektne? Mõlemas põhjenduses on

tõetera, aga asja tuum seisneb selles, et lehmad ei rapsi nii emotsionaalselt, ei lähe närvi, ei erutu, ei hüsteeritse. Lehmad säilitavad küll kelle tahes, aga nad hoiavad meid kinni. Me peame haardest vabanema, muidu on ka seljavoit pürroslik.

Alati on teretulnud, kui kirjanik kirjutab ka artikleid. Ta võib kirjutada ka sotsiaalmeediasse, aga ärgu jumala pärast vaidlema hakaku. Olen täiesti veendunud, et Facebook lihtsalt ei sobi väitlusteks. Facebook sobib rõõmsaks jauramiseks, kassipiltide levitamiseks ja seltskondliku kalendri aseaineks. Kui tahate midagi öelda, kirjutage artikkel (olen seal teemal Sirpi artikli kirjutanud: „Eeskujudest” 11.01.2019).

Aga kõige olulisem on, et kirjanik ei unustaks ilukirjandust. Kirjutaks luuletusi, novelle, romaane – mis just on selle konkreetse kirjaniku žanr(id). Ja et kirjanik loeks ilukirjandust, mitte ainult seinu ja uudiseid. Kirjanik peab ohrrat lugema ja kui sulg sügeleb, siis kirjutama. Lõppude lõpuks on kirjandus ja kunst läbi aegade inimkonda läbi paksu ja vedela vedanud. Kui piirdume viimase kõi ge kuumema teema lahkamisega,

“
KUI POPULISTIDE „UNISTUSED” PÕHINEVAD HIRMUL JA VANDENÕUTEORIATEL, SIIS VASTUKAALUKS TULEB MÕELDA MÕTTEID, MIS SÕNNIVAD MÕISTUSE JA SÜDAME KOOSTÖÖS. ME PEAME JOOKSUJALU UNISTAMA HAKKAMA, SEST KLIIMAPOMMI SÜTIK TIKSUB.

siis saame lüüa. Kirjandus on dimensioon, kust ükski parempopulist meid kätte ei saa. Jah, osa kirjanikke on ise ka parempopulistid, aga ka nendel soovitän ma mõnuga edasi kirjutada. See on ainult tore.

Kirjutades ei tohiks päevakajalisesust kohustuseks võtta. Samamoodi ei pea iga tekst igaviku poole püüdlema. Käime oma tekstid välja, küll nad ise paigutuvad kuhugi. Kõik on vajalik. Ma usun, et kui tahda kirjanduse abil probleme lahendada (küsitav soov, aga olgu pealegi), siis võib ühiskondlikest valupunktidest üle saanud uut, toimivat maailma kirjeldav tekst (Palun, Suur ja Väike Peeter, istuge lauda. Järgmine kord saate suurema moonakoti!) saavutada paremaid tulemusi kui see, mis põidtaga lahtises haavas songib.

Ja võib-olla kõige olulisem – iga kirjanik on inimene, kodanik. Kui kodaniku julgus ja vastutus alles jäävad, siis leiab igaüks oma tee nii kodaniku kui kirjanikuna. Mõnegi probleem puul piisab ajakirjanikuga rääkimisest, ei pea rohkem midagi tegema.

Väga tõenäoline, et ratsionaalset ajastut ei tule kunagi. Argumenteerimisest ei piisa, tuleb fantaseerida, käia välja ideid ja unistada. Kui populistide „unistused” põhinevad hirmul ja vandenõuteooriatel, siis vastukaaluks tuleb mõelda mõtteid, mis sõnnivad mõistuse ja südame koostöös. Me peame jooksujalu unistama hakkama, sest kliimapommi sütik tiksub.

FESTIVALI KAVA

PÜHAPÄEV, 19. mai

Kinos Sõprus (Vana-Posti 8)

18.00 Henrik Georgssoni filmi „Stieg Larsson: Mees, kes mängis tulega“ linastus. Anton Shekhovtsov ja Andres Kasekamp

TEISIPÄEV, 21. mai

Eesti rahvusraamatukogu humanitaarsaalis (Tõnismägi 2)

17.00 „Eosed ja seosed“. Philip Gross ja Doris Kareva

KOLMAPÄEV, 22. mai

Kirjanike Maja musta laega saalis (Harju 1)

17.00 Elli H. Radinger ja Peep Männil

18.00 „Romeo ja Julia Macbeth“

20.00 VHK lavakava „Puu igatseb lehtida“

Aidas (Vene 14)

16.00 Koffik. Eva Koff, Indrek Koff, Sander Udikas jt

18.00 Verinoored. Harald Rainer Ainla, Laura Kell, Joonas Koff, Rasmus Kuningas, Ramona Mägi, Marcus Mürsepp, Liine Palu, Anna Maria Rütman, Sirlu Staub, Marianna Vaga ja Joonas Väli

20.00 Elina Gerodes

Maiasmoka kohvikus (Pikk 16)

18.00 Hasso Krull ja Aleksander Paal

Kehrwieder Chocolaterie's (Saiakang 1)

20.00 Triin Soomets ja Tiit Born

Kuku klubis (Vabaduse väljak 8)

22.00 Luuledisko. Berk Vaher

NELJAPÄEV, 23. mai

Kirjanike Maja musta laega saalis (Harju 1)

16.00 Sheila O'Flanagan ja Mari Rebane

17.00 Mats ja vurle kirjanduses

18.00 Tiit Aleksejev ja Martin Algu

19.00 Erling Kagge ja Tiit Pruuli

Eesti Lastekirjanduse keskuses (Pikk 73)

10.00 Kertu Sillaste

10.00 Kristi Kangilaski ja Els Heinsalu

12.00 Andrus Kivirähk

14.00 Jaanus Vaiksoo ja Wimberg

16.00 Nikky Smedley

Disaini- ja Arhitektuurigaleriis (Pärnu mnt 6)

17.00 Kliima, keskkond ja kirjasõna. Andrus Karnau jt

Mujal linnas

16.00 Maarja Vaino Kadriorus. Algu Tammsaare majamuuseumi ees

REEDE, 24. mai

Kirjanike Maja musta laega saalis (Harju 1)

14.00 Galina Juzefovitš ja Nikolai Karajev

15.00 Mattias Berg ja Erkki Koort

16.00 Merete Mazzarella ja Kadi-Riin Haasma

17.00 A. N. Wilson ja Jason Goodwin

18.00 Miska Rantanen ja Mihkel Mõisnik

19.00 Mait Vaik ja Paavo Matsin

20.00 Rajandi / Kaus

NOTA BENE!

*Kirjanike Maja musta laega saalis on olemas sünkroontõlge võõrkeeltest eesti keelde ja eesti keelest inglise keelde.

*Kõik festivali sündmused on TASUTA, v. a luulemissa Niguliste muuseumis, kuhu pääseb muuseumipiletiga, kinoseansid ja jalutuskäik loomaaias.

*Kirjanduslikel jalutuskäikudel saab osaleda eelregistreerimisega aadressil retk@headread.ee

*Korraldajad jätavad endale õiguse vajadusel kavas muudatusi teha.

Eesti Lastekirjanduse keskuses (Pikk 73)

10.00 Axel Scheffler ja Leelo Märjamaa

10.00 Denisa Prošková ja Jaanika Palm

12.00 Toon Tellegen ja Kadri Naanu

Eesti instituudis (Suur-karja 14)

11.00 „Kui ma räägiksin igas keeles“.

Adam Cullen, Veronika Kivisilla, Indrek Koff

Aidas (Vene 14)

15.00 „Törksa kõnetus“. Eda Ahi, Doris Kareva, Igor Kotjuh,

Kalju Kruusa, Aare Pilv, Paul-Eerik Rummo

17.00 Nikky Smedley

Disaini- ja Arhitektuurigaleriis (Pärnu mnt 6)

17.00 Tehnoloogia mõju kirjasõnale. Eia Uus, Tanel Tammet,

Tarmo Jüristo, Indrek Ibrus, Henrik Roonemaa

18.00 Louisa Young ja Krista Kaer

Mujal linnas

16.00 Aleksei Turovski loomaaias. Algu sissepääsu juures.

LAUPÄEV, 25. mai

Kirjanike Maja musta laega saalis (Harju 1)

12.00 David Patrikarakos ja Sven Sakkov

13.00 Mick Herron ja Jason Goodwin

14.00 Ian Thomson ja Marek Tamm

15.00 Mudlum ja Maarja Kangro

16.00 Emelie Schepp ja Birk Rohelend

17.00 Narine Abgarjan ja Ilona Martson

18.00 Sirpa Kähkönen ja Tiit Aleksejev

19.00 Julian Barnes ja Jan Kaus

20.00 Ajatud tekstid ajalises teatris.

Maria Peterson, Marika Vaarik, Kristo Viiding

21.00 Mari Kalkun ja Aleksandra Kremenetski

Eesti Lastekirjanduse keskuses (Pikk 73)

12.00 Raamatute vahetuslaat Sulle-mulle

Polina Tšerkassova, Pipi mängud, Katrin Ehrlichi töötuba, viiuliansambel Mosaiik

Mujal linnas

12.00 Jalutuskäik vanalinnas Josef Katsiga (vene keeles)

Aidas (Vene 14)

17.00 Philip Gross

Niguliste muuseumis (Niguliste 3)

17.00 „Armastuse lood ja laulud“.

Meelika Hainsoo ja Piret Päär

Kinos Sõprus (Vana-Posti 8)

18.00 „Stieg Larsson: Mees, kes mängis tulega“

PÜHAPÄEV, 26. mai

Kirjanike Maja musta laega saalis (Harju 1)

13.00 Leelo Tungal ja Tiia Toomet

14.00 Inga Gaile ja Kai Aareleid

15.00 David Lagercrantz ja Priit Hõbemägi

16.00 Leila Slimani ja Indrek Koff

17.00 Toon Tellegen ja Kerti Tergem

Niguliste muuseumis (Niguliste 3)

12.00 Luulemissa. Kalju Kruusa, Berit Kaschan, Adam Cullen,

Kai Aareleid, Rein Veidemann, Veronika Kivisilla,

Maarja-Liis Mölder, Philip Gross. Muusika: Katariin Raska

Kapsastes (koidu 84)

18.00 Värskeid saadusi kirjanike kapsaaiast